

## ישיבת מאה ואחת עשרה

ביום כ"ט בטבת תשל"ג בשעות 4.30–6.30 בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: שר החינוך והתרבות, מר יגאל אלון.  
סגן ראש עיריית ירושלים, מר יוסף גדיש.  
בני משפחת אליעזר בן-יהודה.  
חברי האקדמיה ועובדיה ואורחים מוזמנים.

סדר-היום: א. דברי פתיחה – הא' ח' הוז  
ב. ברכות  
ג. מילונו של אליעזר בן-יהודה והמילון ההיסטורי שבהכנה – הא' ז' בן-  
חיים  
ד. תערוכת בן-יהודה.

א. הא' הוז: יש ספר, שאין בו לא פיוט ולא מחשבה ולא הגות, לא מדע מכל המדעים  
הגלמים ולא כל דבר הצריך עיון, וכל דבר שאתה שואל ממנו משיב לך. זה ספר המלים. עם  
ישראל אהב ספרי-מלים. מעין מין במינו.

עוד במאה התשיעית חיבר הגאון צמח מפומבדיתא מילון תלמודי, וחיבר סעדיה גאון את האגרון שהוציא בימינו ד"ר נחמיה אלוני ע"י האקדמיה ללשון העברית, וחיבר מנחם בן סרוק את המחברת, ונתן בן יחיאל את הערוך, ודוד קמחי את המכלול וספר השרשים וכו' וכו', שלשלת ארוכה של מילונים עד היום הזה.

מידת כל ספר מלים, שהוא משמש לשון המדוברת בפי העם. שונה ספר מלים של הלשון העברית, שלא הייתה שגורה בפי העם, לא מהלכת בבית ובחוץ, לא בין אדם לחברו ולא בין אדם לבין עצמו, אלא כתמיחוסיס היושבת בצל, מופרשת מכל החולין הנוהגים בחיים, כנוסה לפני ולפנים וגנוזה בספר. ועדיין לא נגמרה מלאכתה ולא פסקה מליצור ולהשתנות על-פי דרכה. אף על פי כן, על כל השינויים שחלו בה במשך הדורות, היא נטושה ועומדת כבתחילה, ניכרת לרבים, לתינוקות של בית רבן, כבימהם של אבותינו אברהם, יצחק ויעקב, מה שאין כדבר הזה בכל אומה ולשון.

הלשון העברית נעשתה כדוגמת העם. מידה יש בעם היהודי, שבכל מה שהוא נוגע משתנה להיות קודש. כך נשתנתה ארץ ישראל להיות ארץ הקודש, כל מקומות מושבותיו קהילות קודש, הוא עצמו עם קדוש, והשפה העברית לשון הקודש. מין במינו.

אחד הפאראדוקסים בדבריימינו הוא, שבררה לה ההשכלה את הלשון העברית, ולא בררה, כדרך שחייב השכל הישר, לא את הלשון הגרמנית ולא את הלשון הרוסית, והיא שעמדה לנו וגרמה לתחיית הלשון העברית וליצירת הספרות העברית החדשה.

ההשכלה איחרה לבוא. אילו קדמה ההשכלה במאה שנה, היו פנים אחרות כיום הזה לעם ישראל, ופנים אחרות למדינת ישראל. אולם אליעזר בן-יהודה, שוכרו שמור בבית הזה ולשמו נתכנסנו, הוא בא בשעתו. במעשה נסים בא, בקפיצת-הדרך. הוא היה תייר ההולך לפני העם וכובש את הלשון העברית לפני דורו וכל הדורות הבאים. זו היתה מהפכה, וכדרך מהפכה התנגדו לה רבים. לבדו עמד כנגד כל בני-דורו, כמו שאנו אומרים בהושענות: "למען יחיד צוררים דש". ולא צוררים בלבד, אלא עוד גדולים וטובים, אוהבים ונאמני-רוח, מנדלי ואחד-העם, ביאליק ודוד פרישמן, וטשרניחובסקי וליליינבלום ולוונינסקי, כל יוצרי הספרות העברית כולם, ואין צורך לומר רוב היישוב בארץ-ישראל.

למנדלי וביאליק הייתה הלשון העברית כוח ראשי, כוח עצמי, לשון שהיא מעבר לזמן, מעבר לתמורות וחליפות, קיימת ועומדת לעד, לעתיד לבוא כשבעבר. אקטואליות נצחית. בכל זאת מעין לשון-קודש: מה שהייתה לשון תורה לאבותינו היתה לשון שירה לביאליק. והדבר הוא כן. יש בספרות העברית החדשה משום המשך לתורה, והלשון העברית גורמת.

טעות גדולה טעה ביאליק בשעה שאמר: "צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם הלשון העברית, שלא נשתמש בה העם בכל ימי גלותו, שאילמלא כן רבו בה הדיאלקטים, וסופה מגעת לידי טישטוש ולידי שינוי עד כדי ביטול". אין בדיאלקטים סכנה, וראייה מן הלשון הערבית, שדיאלקטים רבים לה בכל מקומות תפוצותיה, ואין הלשון הערבית נפסדת. אף על פי כן, צד אחד בצדקה אולי יש בדבר, שאילו השתמש העם בכל ימי גלותו בלשון העברית, שמא לא היה גנאל. עד כדי כך גדול כוחה של הלשון העברית, ושמא מיהרה את הגאולה, שהרי היא זו שנתנה כוח לחיבת ציון ולתנועה הציונית, והיא שגרמה ליישוב ארץ-ישראל ולעליות לארץ-ישראל, וממילא למדינת ישראל, ואילמלא היא לא הייתה לנו תקומה.

תחיית הלשון העברית זה הנס הגדול בכל הנסים והנפלאות שנעשו לנו, שכן היה זה ניצחון על אויב עז וזר שאמץ ממנו על עצמנו.

ונציין, עכשיו, דווקא כאן בישראל, מצווים אנו לעמוד על המשמר, שהלשון העברית נדחית, אם רב ואם מעט, מפני הלשון האנגלית באוניברסיטאות שלנו ובמדעים בכתב ובעל פה ביש אומרים ויש מדברים ויש מיש. סכנה מן הלשון האנגלית ללשונו העברית. רחמנא ליצלק, מן

אותה שעה שהגע יקרב בספרות העברית, במשוררים ובסופרים העברים. ישראל קיימת כל זמן שהלשון העברית קיימת בתוכה. בטלה הלשון העברית, חס ושלום בטלה ישראל. זו פרשה גדולה שכל גופי חיינו תלויים בה.

לא דברים אני אומר, אלא התראה אני מתרה.

לא כאן המקום להאריך בדבר. נשוב לענייננו.

עם בן-יהודה יצאה הלשון העברית מן הגלות, מקודש לחול, מן הימים ההם לזמן הזה, משבלב לפה, מבין יחידים ומעטים לכל המון בית-ישראל. ממנו כל העצומות שעצמה, מתוך ביתו ומתוך מילונו ששיקע בו את כל חייו. זה המילון הראשון ללשון עברית חיה מדוברת בפי העם. הוא גם היה ראשון לחיבת ציון וראשון לוועד הלשון העברית, שנשחנה בימינו להיות האקדמיה ללשון העברית.

צדקה נפשו מרוב טובי האומר וגידולי התרבות והספרות העברית. נאמנים עלינו דברי פרופסור טור-סיני, שהשלים את מלאכת המילון לבן-יהודה וכתב בהקדמה לכרך האחרון: "למדתי להעריך את גודל נפשו של בן-יהודה, את מרצו ואת עוז רוחו".

כך נתקיים חלומו של אליעזר בן-יהודה, ויותר ממה שחלם יש כאן, חלום העם לכל דורותיו.

ב. שר החינוך והתרבות, מר יגאל אלון, הביא ברכת ממשלת ישראל.

סגן ראש ת ירושלים, מר יוסף גדיש, הביא ברכת העיר ירושלים.

ג. הא' בן-חיים אומר דברים על הנושא

### ממילונו של בן-יהודה ועד היום

חונכת יד אליעזר בן יהודה באגף החדש של האקדמיה ללשון, שנועד להיות בית לאוצר הלשון העברית, והוא מוקם וגדל לעינינו יום יום – שעת כושר היא לסקור, כפי שהמעמד הזה והזמן שלרשותי מחייבים, את הבחינה המדעית-המחקרית שבמפעלו של אליעזר בן יהודה. זו נעילת לפגנו במלוא שיעורה במילונו הגדול. מן הראוי אפוא, שנעמיד על מקומו של מילון בן-יהודה בתולדותיה של המילונות העברית ועל ייחודו, וגרמנו לדרך שבירה לה האקדמיה ללשון בחיבור המילון ההיסטורי לעברית, העומד בהכנתו.

קורותיה של המילונות העברית נכבדות וארוכות. הן בנות אלף שנים ומעלה. מילונים וחיבורים לקסיקוגראפיים נתחברו כבר בתקופת הנאונים, בידי נאונים שונים, וכנראה הראשון בהם היה רב סעדיה גאון, ומה שנשרד מהם השיבותי להכרת העברית וגלגוליה לא פחתה גם בימינו. בימי הזהר והשגשוג של הספרות העברית בספרד נתחברו מילונים חלקיים ושלמים בידי חכמים, שזו הפעם הראשונה הלשון העברית הייתה תחום עיסוקם העיקרי או אף היחיד. ואמנם נתברכנו באותה התקופה ביצירות חשובות, שחוללו מהפכה במחקר הלשון העברית, כמו חיבורו של ר' יהודה חינץ, הערוך רובו לפי סדר מילוני, ובעיקר חיבורו של ר' יונה בעל הכופים – אבן ג'נאח – "ספר השרשים". ספר שרשים זה בשיטתו ובמבנהו קבע דרך למילונות העברית למאות בשנים, לפחות עד ראשית המאה התשע-עשרה. ואף בן יהודה היה עליו לשקול את דרכו במילונו לאור "ספר השרשים", יתר על כל מילון אחר שקדם לו.

עם ההתעוררות שחלה בחכמת ישראל במאה התשע עשרה זכה ענף זה של תורת הלשון העברית, המילונות, לטיפוח-יתר על שאר הענפים. חכמים מבני אומתנו נתנו את דעתם בעיקר על הלשון שבספרות התלמודית, וקמו לנו מילונאים כיעקב לוי, כחנך קוהוט וכיאסטרוב. שהעמידו, כל אחד בפני עצמו, חיבורים חשובים ביותר, פרי הילולים בשעתם. חכמי אומת